

УДК 159.9.072:316.47-057.875-055.1/.3

© Ю. В. Кукса, 2023

orcid.org/0000-0001-7346-9529

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2023.1.274740>

КУКСА Юрій Володимирович

*аспірант кафедри психології Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОБУДОВИ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТАМИ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ РІЗНОЇ СТАТІ

Статтю присвячено проблемі міжособистісної взаємодії студентів технічного профілю. Зокрема, описано результати порівняльного дослідження особливостей побудови міжособистісної взаємодії студентами технічного профілю різної статі.

У статті взаємодія розглядається як процес прямої або непрямої взаємодії суб'єктів один з одним, що створює їх взаємний стан та відносини. За результатами емпіричного дослідження виявлено, що у хлопців-студентів технічного профілю у взаємодії переважає тенденція домінування, а у дівчат – чуйність та дружелюбність. Загальним як для хлопців, так і для дівчат, є високий рівень товариськості, що сприяє виникненню атракції. У студентів технічного профілю спостерігається високий рівень прагнення до людей та порівняно значний страх бути відкинутими. При цьому хлопці та дівчата мають певні відмінності у прояві афіліативних тенденцій. Дівчата більше прагнуть до встановлення дружніх відносин з іншими, ніж хлопці, проте вони так само більше бояться бути відкинутими у спілкуванні та взаємодії, ніж хлопці.

Визначення особливостей побудови міжособистісної взаємодії, які характерні для хлопців та дівчат – студентів технічного профілю, засвідчило, що хлопцям-студентам притаманне активне прагнення до завоювання лідерських позицій, суспільного визнання, високого статусу в системі міжособистісних взаємин. Вони здатні брати на себе відповідальність та бути стійкими у переконаннях, наполягати на своєму. Натомість дівчатам притаманне внутрішнє прагнення до прийняття групових стандартів, цінностей, традицій, бажання утворювати емоційні зв'язки з оточенням, тобто здатність йти на контакт. У них виражені такі риси, як скромність, боязкість,

сором'язливість, уміння прощати. Дівчата прагнуть піклуватися про близьких, проявляють терпимість до оточуючих.

Ми дійшли висновку, що хлопцям і дівчатам, які є студентами технічного профілю, притаманна різна специфіка побудови міжособистісної взаємодії, зокрема, вони мають відмінні чинники міжособистісної взаємодії та стратегії побудови міжособистісних стосунків.

Ключові слова: *взаємодія, міжособистісна взаємодія, комунікативно-характерологічні тенденції, афіліація, студенти технічного профілю.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Складна структура відносин між людьми включає значну кількість елементів, провідним серед яких є міжособистісна взаємодія. Вона є результатом розвитку суспільної історії, показником та основою культури і одночасно засобом розвитку суспільства. Якість соціального життя людини залежить від характеру її спілкування та характеру взаємодії з іншими людьми, оскільки суспільні і міжособистісні відносини розкриваються, реалізуються саме в спілкуванні.

У процесі міжособистісної взаємодії забезпечується єдність дій особистості, їх консолідація, впорядковується цілеспрямована діяльність, вона сприяє розширенню світогляду, розвитку інтелекту, оволодінню новими знаннями, уміннями, навичками, необхідними для успішної діяльності. Саме ці аспекти є особливо актуальними для студентів, оскільки у студентському віці зростає роль міжособистісної взаємодії як чинника сталого розвитку та гуманізації відносин з оточуючим середовищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема міжособистісних взаємин включає вивчення багатьох сторін цього феномену, зокрема, змісту міжособистісних взаємин (В. Байон, Л. Буєва, Л. Виготський, К. Левін, О. Леонтєв, В. Мерлін, Дж. Морено, Дж. Мід, Д. Тібо, Ф. Хайдер та ін.); механізмів міжособистісних взаємин (Л. Божович, Є. Кузьмін, В. Ольшанський, В. Семенів, Л. Сулейманова та ін.); емоційних аспектів (Г. Андрєєва, Є. Андрієнко, О. Петровський та ін.) тощо. Проблема побудови міжособистісних взаємин у групі була розглянута такими вченими, як М. Вебер, К. Левін, М. Корнев, Д. Майерс, С. Максименко, Ф. Олпорт, Л. Орбан-

Лембрик, Т. Парсонс, К. Седих, Т. Титаренко, Г. Хаймен, Н. Чепелева, М. Шеріф, М. Ярошенко та ін.

Науковці О. Булгакова, Т. Днепров, Д. Долганов, О. Каргополова, А. Кідінов, В. Коваль, Т. Пернарівська та ін. вивчали особливості побудови та розвитку міжособистісної взаємодії студентами. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, можемо констатувати відсутність комплексних досліджень, присвячених проблемі міжособистісної взаємодії студентів технічного профілю, зокрема, специфіці побудови взаємодії хлопцями та дівчатами.

За цих обставин **метою статті** є здійснення порівняльного аналізу особливостей побудови міжособистісної взаємодії студентами технічного профілю різної статі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина та суспільство пов'язані розгалуженою системою зв'язків, головними елементами якої є суб'єкти зв'язку. Предметом зв'язку тут виступає те, щодо чого здійснюється зв'язок, і механізм свідомого регулювання взаємин між суб'єктами. Конкретний зв'язок здійснюється у формі контакту і власне взаємодії, проте контакт є тільки першою сходинкою дійсної взаємодії. Водночас може бути й окремим явищем, яке не переходить у взаємодію. Подібний контакт є швидкоплинним, поверховим, позбавленим системи споріднених дій суб'єктів одне з одним (Седих, 2008).

Власне взаємодія – це процес прямої або непрямої взаємодії суб'єктів (об'єктів) один з одним, що створює їх взаємний стан та відносини (Москаленко, 2007).

У процесі взаємодії здійснюється обмін діями, виникають спорідненість, узгодження дій обох суб'єктів, а також стійкість їхніх інтересів, проектування спільної діяльності, поділ функцій тощо. Саме дії допомагають реалізувати взаєморегулювання, взаємоконтроль, взаємовплив та взаємодопомогу. Це передбачає внесок усіх учасників взаємодії у розв'язання спільного завдання з подальшим коригуванням своїх дій, врахуванням наявного досвіду, актуалізацією власних можливостей і здібностей партнера. Вступаючи у спілкування, здійснюючи обмін інформацією, людина створює форми і норми спільних дій, організовує і узгоджує їх. Це сприяє подоланню розриву між комунікацією і взаємодією (Орбан-Лембрик, 2004).

Вивчення специфіки побудови міжособистісної взаємодії становить особливий інтерес у практичному плані. У зв'язку з цим нами було проведене пілотне дослідження, яким було охоплено 60 студентів одного із закладів вищої освіти технічного спрямування Полтавської області. До програми емпіричного дослідження було включено «Методику діагностики інтерперсональної взаємодії» Т. Лірі (у модифікації Ю. Решетняк і Г. Васильченко), яка спрямована на дослідження уявлень суб'єкта про себе та ідеальне «Я», а також для вивчення взаємовідносин у малих групах (Ложкін, Пов'якель, 2006), та «Опитувальник афіліації» А. Мехрабіана, який оцінює дві мотиваційні тенденції, функціонально взаємопов'язані і співвідносні з потребою афіліації: прагнення до людей і боязнь бути відкинутими (Зеличенко, 1989).

На першому етапі дослідження було проаналізовано особливості тенденцій особистості, що виявляються в міжособистісній взаємодії у студентів технічного профілю, за методикою діагностики інтерперсональної взаємодії Т. Лірі (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних за проявом комунікативно-характерологічних тенденцій (n=60, у %)

Комунікативно-характерологічні тенденції особистості	Хлопці	Дівчата	ЗАГАЛОМ
Домінантність	80	27	53
Впевненість у собі	73	40	57
Непохитність	80	40	60
Незалежність	80	53	67
Залежність	40	60	50
Невпевненість у собі	47	60	53
Товариськість	87	80	83
Чуйність	40	80	60

Найбільше у групі досліджуваних виявляється тенденція до товариськості (83 %). Це характеризує прояв у респондентів таких якостей, як здатність до взаємодопомоги, товариськість, доброзичливість, уважність. Також значною мірою у міжособистісній сфері досліджуваних проявляється тенденція

незалежності (67 %). Вона характеризує недовірливість, підозрілість, вразливість як провідні риси цих хлопців та дівчат.

Однаковою мірою виражені такі тенденції, як непохитність та чуйність (по 60 %). Це може бути свідченням вираженості у частини досліджуваних таких якостей, як дратівливість, критичність, нетерпимість до помилок партнера. При цьому така ж частина досліджуваних виявляють делікатність, ніжність, прагнення піклуватися про близьких, а також терпимість до недоліків і уміння прощати.

Дещо меншою мірою у групі досліджуваних виражена тенденція до прояву впевненості у собі (57 %), що відбиває впевнену поведінку, незалежність, діловитість, у крайньому прояві — егоїстичність і черствість досліджуваних. Тенденції домінантності та невпевненості у собі виражені у досліджуваних однаковою мірою (по 53 %). Домінантність відбиває лідерські дані, прагнення до домінування, незалежності, здатність брати на себе відповідальність. Інша тенденція є показником поваги до оточуючих, довірливості.

Найменше виражена серед досліджуваних тенденція до залежності (50 %), яка дозволяє оцінити наявність у них таких якостей, як критичність до себе, скромність, боязкість, соромливість.

Аналіз даних дослідження окремо хлопців і дівчат засвідчив, що у хлопців значно переважають наступні комунікативно-характерологічні тенденції: домінантність (80 %), непохитність (80 %), незалежність (80 %) та товариськість (87 %), тобто їх поведінку можна охарактеризувати як спрямовану на здобуття лідерської позиції у колективі. Ці досліджувані є достатньо наполегливими та прямолінійними, проте висока товариськість характеризує їх як неконфліктних.

У дівчат переважаючими є такі риси, як товариськість та чуйність (по 80 %), тобто можемо говорити, що їх поведінка є щирою та доброзичливою. Дівчата зазвичай поважають партнера у взаємовідносинах та визнають його права, здебільшого мирно співіснують з оточуючими. Їхню поведінку характеризує делікатність, ніжність, терпимість до недоліків інших, альтруїзм та бажання допомагати людям.

Отже, у хлопців-студентів технічного профілю переважає загальна тенденція – домінування, у дівчат – чуйність та дружелюбність. Загальним як для хлопців, так і для дівчат, є високий рівень товарищкості, що сприяє виникненню атракції. Високі показники за такими тенденціями, як товарищкість, чуйність, домінування у хлопців та дівчат свідчать про високий рівень міжособистісної взаємодії, налагодження особистісного спілкування, виникнення дружніх відносин.

Результати дослідження потреби у спілкуванні студентів технічного профілю за методикою А. Мехрабіана подано у табл. 2.

Таблиця 2

**Показники досліджуваних за рівнем прояву тенденції
«Прагнення до людей» (n=60, у %)**

Рівень прояву тенденції	Хлопці	Дівчата	ЗАГАЛОМ
Низький	17	10	13
Середній	30	23	27
Високий	53	67	60

Найбільше представленим серед досліджуваних є високий рівень прагнення до людей (60 %). Можемо припустити, що цим досліджуваним притаманне прагнення заводити дружбу, радіти іншим людям, співпрацювати і спілкуватися з ними у груповій взаємодії. Вони здатні до встановлення взаємних довірливих зв'язків, де кожний із партнерів ставиться до них прихильно, приймає їх, по-дружньому підтримує, симпатизує. Таке ставлення може бути спрямоване як на знайомих, так і на незнайомих людей і проявлятися у позитивних мовленнєвих висловлюваннях, дружелюбному виразі обличчя, позі, жестикулюванні тощо.

Середній рівень прагнення до людей притаманний для 27 % досліджуваних. Вони сподіваються на позитивний результат, коли роблять спробу встановити контакти з новими людьми і водночас відчують страх, що їх очікування можуть не здійснитися. Так виникає внутрішнє напруження, конфлікт. Якщо страх сильніший від очікування позитивного результату, він може блокувати у цих хлопців та дівчат тенденцію прагнення до людей.

Найменша частина опитаних – 13 % – мають низький рівень прагнення до людей. Він виражається в бажанні та прагненні не

контактувати з людьми, не встановлювати з ними особистих взаємин, перебувати від них на значній соціально-психологічній дистанції.

Аналіз даних окремо за показниками хлопців і дівчат показав, що тенденція прагнення до людей у досліджуваних хлопців і дівчат проявляється майже однаковою мірою, проте серед хлопців більше представлений низький рівень цього прагнення, ніж серед дівчат (17 % проти 10 % відповідно), так само, як і середній рівень (30 % проти 23 % відповідно). А високий рівень прагнення до людей більше притаманний дівчатам, ніж хлопцям (67 % проти 53 % відповідно), тому можна стверджувати, що дівчата більше прагнуть до встановлення дружніх відносин з іншими, ніж хлопці.

Аналіз особливостей вияву іншого аспекту афіліації – страху бути відкинутим – наведений у табл. 3.

Таблиця 3

**Показники досліджуваних за рівнем прояву тенденції
«Страх бути відкинутим» (n=60, у %)**

Рівень прояву тенденції	Хлопці	Дівчата	ЗАГАЛОМ
Низький	16	7	12
Середній	57	63	60
Високий	27	30	28

Найбільше серед досліджуваних проявляється середній рівень страху бути відкинутим (60 %). У таких досліджуваних можливе існування певної боязні перед спілкуванням з іншими, зокрема і з особами такого ж віку, періодичне уникнення контактів. Для них дуже важливою є думка про них оточуючих, вони прагнуть бути прийнятими у певному колі спілкування і можуть бути чутливими до різних виявів уваги щодо них.

Значно менше вираженим є високий рівень страху бути відкинутим (28 %), що може призводити досліджуваних до стійкого прагнення уникати ситуацій, в яких вони можуть виявитися нездоленими, а також до низки суворих внутрішніх заборон, що здатні слугувати в якості захисту від небезпеки піддати себе ризику відкидання.

Найменше серед опитаних виражений низький рівень страху бути відкинутим (12 %). Такі досліджувані зазвичай не бояться взаємодіяти з оточенням, надавати і приймати допомогу. Вони

здатні до встановлення та збереження позитивних емоційних контактів із членами своєї групи.

Аналіз отриманих даних окремо за показниками хлопців і дівчат продемонстрував, що тенденція страху бути відкинутими у досліджуваних хлопців і дівчат проявляється майже однаковою мірою, проте серед хлопців більше представлений низький рівень вияву даної тенденції, ніж у дівчат (16 % проти 7 %). Середній рівень вияву даної тенденції є більш характерним для дівчат (63 % проти 57 % у хлопців), так само, як і високий (30 % проти 27 %). Тому можемо говорити, що дівчата дещо більше бояться бути відкинутими у спілкуванні та взаємодії, ніж хлопці.

Отже, за результатами дослідження можемо зробити висновок, що у студентів технічного профілю спостерігається високий рівень прагнення до людей та порівняно значний страх бути відкинутими. Також хлопці та дівчата мають певні відмінності у прояві афіліативних тенденцій.

З метою визначення особливостей побудови міжособистісної взаємодії, які характерні для хлопців та дівчат – студентів технічного профілю, було здійснене порівняння результатів дослідження за «Методикою діагностики Т. Лірі» (у модифікації Ю. Решетняк і Г. Васильченко) та опитувальником афіліації А. Мехрабіана за точковим бісеріальним коефіцієнтом кореляції r_{pb} (Моргун, Тітов, 2012). Отримані результати представлені у табл. 4.

Виходячи з отриманих даних, можемо зробити висновок, що у хлопців-студентів технічного профілю були виявлені статистично значущі помірні кореляційні зв'язки ($p \leq 0,05$) із комунікативно-характерологічною тенденцією до незалежності (0,343) та сильний кореляційний зв'язок ($p \leq 0,01$) із комунікативно-характерологічними тенденціями домінантності (0,512) та непохитності (0,456). Отже, цим досліджуваним притаманне активне прагнення до завоювання лідерських позицій, суспільного визнання, високого статусу в системі міжособистісних взаємин. Вони здатні брати на себе відповідальність та бути стійкими у переконаннях, наполягати на своєму.

Таблиця 4

Обчислення кореляції між статевою належністю та особливостями міжособистісної взаємодії студентів технічного профілю за точковим бісеріальним коефіцієнтом кореляції r_{pb}

<i>Особливості міжособистісної взаємодії</i>	<i>Хлопці</i>	<i>Дівчата</i>
<i>Комунікативно-характерологічні тенденції особистості</i>		
Домінантність	0,512	-0,086
Впевненість у собі	0,144	0,189
Непохитність	0,456	0,225
Незалежність	0,343	0,009
Залежність	0,094	0,359
Невпевненість у собі	-0,155	-0,104
Товариськість	0,283	0,267
Чуйність	0,121	0,517
<i>Афіліативні тенденції досліджуваних</i>		
Прагнення до людей	0,156	0,199
Страх бути відкинутим	0,104	0,217

У дівчат-студенток технічного профілю були виявлені статистично значущі помірні кореляційні зв'язки ($p \leq 0,05$) із комунікативно-характерологічними тенденціями залежності (0,359) та чуйності (0,517). Отже, цим дівчатам притаманне внутрішнє прагнення до прийняття групових стандартів, цінностей, традицій, бажання утворювати емоційні зв'язки з оточенням, тобто здатність йти на контакт. У них виражені такі риси, як скромність, боязкість, сором'язливість, уміння прощати. Дівчата прагнуть піклуватися про близьких, проявляють терпимість до оточуючих.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатами емпіричного дослідження виявлено, що хлопцям і дівчатам, які є студентами технічного профілю, притаманна різна специфіка побудови міжособистісної взаємодії, зокрема, вони мають відмінні чинники міжособистісної взаємодії та стратегії побудови міжособистісних стосунків.

У зв'язку з цим перспективи подальших досліджень у контексті обраної проблематики полягають у ґрунтовному

дослідженні проблеми формування навичок міжособистісної взаємодії студентів технічного профілю у процесі їх фахової підготовки.

Список використаних джерел

- Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. Київ : Професіонал, 2006. 416 с.
- Моргун В. Ф., Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики. Київ : Слово, 2012. 460 с.
- Москаленко В. В. Психологія соціального впливу. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 448 с.
- Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ : Либідь, 2004. 567 с.
- Практикум по психодиагностике. Конкретные психодиагностические методики / под ред. А. И. Зелichenko и др. Москва : Изд-во МГУ, 1989. 141 с.
- Седих К. В. Психологія взаємодії систем «сім'я» та «освітні інституції». Полтава : Довкілля-К, 2008. 264 с.

References

- Lozhkin, H. V., & Poviakel, N. I. (2006). *Psykhologhiia konfliktu: teoriia i suchasna praktyka [Psychology of conflict: theory and modern practice]*. Kyiv: Profesional [in Ukrainian].
- Morhun, V. F., & Titov, I. H. (2012). *Osnovy psykhologichnoi diahnostryky [Fundamentals of psychological diagnostics]*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
- Moskalenko, V. V. (2007). *Psykhologhiia sotsialnoho vplyvu [Psychology of social influence]*. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Orban-Lembryk, L. E. (2004). *Sotsialna psykhologhiia: Pidruchnyk: U 2 kn. Kn. 1: Sotsialna psykhologhiia osobystosti i spilkuvannia [Social psychology: Textbook: In 2 volumes. Vol. 1: Social psychology of personality and communication]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Sedykh, K. V. (2008). *Psykhologhiia vzaiemodii system "simia" ta "osvitni instytutsii" [Psychology of the interaction of the "family" and "educational institutions" systems]*. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
- Zelichenko, A. I. et al. (Eds.). (1989). *Praktikum po psihodiagnostike. Konkretnyye psihodiagnosticheskie metodiki [Practicum on psychodiagnosics. Specific psychodiagnostic methodics]*. Moscow: Izdatelstvo MGU [in Russian].

Y. Kuksa

COMPARATIVE STUDY OF THE PECULIARITIES OF INTERPERSONAL INTERACTION CREATION BY TECHNICAL PROFILE STUDENTS OF DIFFERENT GENDER

The article is devoted to the problem of interpersonal interaction of technical profile students. In particular, the results of a comparative study of the peculiarities of interpersonal interaction creation by technical profile students of different genders are described.

In the article, interaction is considered as a process of direct or indirect interaction of subjects with each other, which creates their mutual state and relations. According to the results of the empirical research, it was found that male students of a technical profile have a dominant tendency in interaction, while girls have a tendency to be sensitive and friendly. Common to both boys and girls is a high level of sociability, which contributes to the emergence of attraction. Technical profile students have a high level of striving for people and a relatively significant fear of being rejected. At the same time, boys and girls have certain differences in the manifestation of affiliative tendencies. Girls are more eager to establish friendships with others than boys, but they are also more afraid of being rejected in communication and interaction than boys.

Determining the peculiarities of the interpersonal interaction creation, which are inherent to male and female technical profile students, proved that male students have an active desire to win leadership positions, social recognition, and a high status in the system of interpersonal relations. They are able to take responsibility and to be persistent in their beliefs, to insist on their own. Instead, girls have an internal desire to accept group standards, values, traditions, a desire to form emotional connections with the surrounding people, that is, the ability to make contact. Such traits as modesty, timidity, shyness, and the ability to forgive are inherent to them. Girls strive to take care of close people, show tolerance towards others.

We came to the conclusion that male and female technical profile students have different specifics of interpersonal interaction creation, in particular, they have different factors of interpersonal interaction and strategies for interpersonal relationships creation.

Key words: *interaction, interpersonal interaction, communicative and characterological tendencies, affiliation, technical profile students.*

Надійшла до редакції 29.12.2022 р.